

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Veranderend kunstenaarschap : de rol en betekenis van de kunstenaar in participatieve kunstpraktijken

Visser, R.J.

Citation

Visser, R. J. (2018, November 1). *Veranderend kunstenaarschap : de rol en betekenis van de kunstenaar in participatieve kunstpraktijken*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/66670>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/66670>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/66670> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Visser, R.J.

Title: Veranderend kunstenaarschap : de rol en betekenis van de kunstenaar in participatieve kunstpraktijken

Issue Date: 2018-11-01

II 'Groeten van Geerweg' Participatieve kunstpraktijk in Delft 2012-2013

Kunstenaar: Marjet Roerink

Afbeelding 3.11 Uitspraak over de wijk Geerweg, Bron: Stichting DelftsPeil

II.1 De context

Politiek en sociaal engagement

'Groeten van Geerweg' is een participatieve kunstpraktijk van het cultuurprogramma Kunst in de Wijken (KidW) van de gemeente Delft. Het cultuurprogramma is opgezet in 2003. 'Door de financiële impuls van de verkoop van het energiebedrijf van Delft is Kunst in de Wijken een unieke kans geweest om kunstenaars en inwoners samen in de wijken aan kunstprojecten te laten werken.'⁸⁶ Het Wijktheater Delft heeft uit deze opbrengsten eveneens een financiële bijdrage gekregen. Beide organisaties worden in 2010 samengevoegd tot het programma KidW en worden ondergebracht bij de VAK, centrum voor de kunsten Delft. Het doel van KidW is enerzijds cultuurparticipatie, anderzijds het bevorderen van de sociale cohesie. Dat willen ze bereiken door kunstenaars en bewoners samen kunstprojecten tot stand te laten brengen in de wijken van Delft. KidW is een middel om op verschillende niveaus participatie onder bewoners te bevorderen. De ontwikkelde kunstpraktijken dragen bij aan het welzijn en welbevinden van bewoners en het verbeteren van het imago en identiteit van een straat, wijk of buurt en leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan een leefbare stad.⁸⁷ Kunst in de Wijken richt zich in hoofdzaak op drie terreinen binnen de kunsten, te weten: Beeldende kunst, Muziek en Wijktheater. (Otte 2015)

Het financieringsmodel van KidW bestaat uit bijdragen van verschillende gemeentelijke afdelingen, waaronder Breed Welzijn Delft (BWD) KidW werkt nauw samen

⁸⁶ Beleidsplan Kunst en Cultuur 2009-2012, gemeente Delft

⁸⁷ Tekst van de flyer Kunst in de Wijken

met BWD. Het betekent dat naar samenwerking wordt gezocht met maatschappelijke partners als scholen, buurthuizen, woningcorporaties en winkelcentra. Op deze wijze verwacht de gemeente Delft een meer duurzame meerwaarde van de kunstpraktijken te bewerkstelligen. Daarnaast ontvangt KidW vanaf 2010 tot 2014 een structurele bijdrage van Fonds 1818.⁸⁸ Jaarlijks wordt overleg gevoerd met BWD over gesignaleerde sociale ‘problemen’ en uitdagingen in de verschillende wijken. Op grond daarvan komen de uiteindelijke keuzes tot stand, met in achtname van de speerpunten in het gemeentelijke beleid en een evenwichtige verdeling van kunstpraktijken over de wijken. In de periode 2004 – 2014 zijn meer dan honderd projecten gerealiseerd met beeldende kunst, muziek, theater, foto’s en verhalen. Delft heeft zich geprofileerd als landelijk pionier met een gemeentelijk *community art* project-programma en een flexibele organisatie die nieuwe verbindingen kan leggen tussen maatschappelijke partijen met de inzet van kunst. In 2014 is KidW door intensieve samenwerking tussen VAK, gemeentelijk centrum voor de kunsten en de Stichting DelftsPeil uitgegroeid tot het programma Wijk- en Stadsprojecten. Vanaf 2015 valt het programma Wijk & Stadsprojecten volledig onder de verantwoordelijkheid van de Stichting DelftsPeil. Het is het gevolg van gemeentelijke bezuinigingen en structurele veranderingen bij de VAK.

De participatieve kunstpraktijk ‘Groeten van Geerweg’ vindt plaats in de periode 2012-2013. Geerweg is een volkswijk, die ingeklemd zit tussen de historische binnenstad en de voormalige gemeente Vrijenban. In de volksmond wordt de wijk ‘de gribus’ genoemd.

[...] Het is een heel bizar wijkje. Te gek voor woorden. Er staat gewoon een mini arbeiderswijkje, een soort van campus tussen de grote grachtenpanden... (051, persoonlijk interview 2014)

Sinds 2011 leeft bij KidW de wens voor een participatieve kunstpraktijk in deze wijk. Uit een vooronderzoek door de projectleider van KidW blijkt dat de wijk, die bekend stond om haar saamhorigheid, te kampen heeft met een verminderde sociale cohesie en een sociaal isolement. Beide aspecten zijn speerpunten in het gemeentelijk beleid, als afgeleide van het overheidsbeleid. Kunst en cultuur worden door de overheid gezien als een belangrijk en probaat middel dat ingezet kan worden om sociale cohesie te bevorderen. (van den Haak 2011)

Bij een eerste inventarisatie wordt duidelijk dat de bewoners heel duidelijk zijn in hun uitspraken over een kunstpraktijk in hun wijk. Ze zien er de meerwaarde niet van in. (Mulder 2012)

[...] Bewoners hebben heel lang geprobeerd het project tegen te houden. Die zeiden – leuk dat jullie projecten willen doen met kunst, maar daar zitten we helemaal niet op

⁸⁸ Vanaf 2014 wordt de subsidie vanuit Fonds 1818 en de gemeente Delft afgebouwd. Vanaf 2015 worden er projectsubsidies verstrekt. Informatie verkregen uit een telefoongesprek en mailwisseling met Nathalie van der Hak, toenmalig projectleider KidW d.d. 29/06/2016.

te wachten. We willen eerst een speeltuin en een nieuw buurthuis. (051, persoonlijk interview 2014)

In 2012 voert de voor deze kunstpraktijk aangetrokken projectleider een uitgebreide verkenning uit in de wijk. Daar komt een projectplan uit voort met een (historische) verkenning van de wijk en het kader voor de te gebruiken kunstvorm voor het project. Het plan bevat eveneens een profielschets voor de kunstenaar en de van hem of haar verwachte werkzaamheden. Met de verschillende stakeholders rondom de speeltuin en het speeltuingebouw (annex wijkcentrum) bouwt de projectleider een netwerk op. Deze openbare ruimte, die vroeger door de wijkbewoners van Geerweg intensief is benut, was dusdanig verwaarloosd dat er nauwelijks meer gebruik van kon worden gemaakt. In 2012 ondergaat zowel de speeltuin als het speeltuingebouw een grondige renovatie. Dat biedt een goede gelegenheid om zowel de locatie als de wijk nieuw leven in te blazen. Onder professionele betrokkenen bestaat draagvlak voor een KidW project. Volgens hen ‘zou het de buurt uit haar isolement kunnen halen en kunnen zorgen dat bewoners een vorm kunnen geven aan hun trots op de buurt, die zij dan ook uit kunnen dragen. De oplevering van het nieuwe speeltuingebouw is een goede aanleiding en het gebouw is een ideale locatie om vanuit te werken of op te treden.’ (Mulder 2012, 1)

Enkele professionals waarschuwen voor een ‘mogelijke sceptische, wantrouwende houding van bewoners gezien eerdere ervaringen.’ Ze benadrukken dat het voor het welslagen van een project in deze wijk van belang is om goed te luisteren naar de wensen van de bewoners. (Mulder 2012) Als kunstvorm denkt KidW aan een locatie theaterproject op basis van zowel de feitelijke als orale wijkgeschiedenis. Anekdoten, verhalen, foto’s en afbeeldingen van gebeurtenissen en plaatsen in de wijk worden verzameld. Zo nodig kan gebruik worden gemaakt van het gemeentelijk (foto)archief. Met de bewoners zullen gebeurtenissen en plekken opnieuw tot leven worden geroepen in de vorm van een theatrale buurtwandeling. De bewoners zullen zelf als gids fungeren en bezoekers meenemen op ontdekkingsreis door de buurt. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de talenten van de bewoners. De ‘verhalen’ zullen worden verteld door gebruik te maken van diverse kunstvormen en verschillende media. Gedacht wordt aan muziek, zang, dans, taal, fotografie en beeld. (Mulder 2012, 8–9) Voor de uitvoering wordt gedacht aan de samenwerking tussen een theatermaker, een fotograaf en een componist/muzikant.

‘De werkzaamheden van de aan te trekken kunstenaar/theatermaker zullen bestaan uit:

1. *Het verzamelen van zoveel mogelijk concrete data uit de buurt, huidige en vroegere bebouwing, welke organisaties en zelforganisaties bewoners bindt, hoe bewoners cultureel georganiseerd zijn etc. En het ter plekke verzamelen van bijzondere en gedeelde ervaringen anekdoten, beruchte en beroemde bewoners, belangrijke plekken en huizen. Het werven van deelnemers is daarnaast een belangrijke taak.*

2. *Het opstellen van een concreet, haalbaar en gedragen uitvoeringsplan op basis van het verzamelde materiaal.*
3. *Het samenstellen van een uitvoeringsteam voor de organisatie van de uitvoering: productie, publiciteit, techniek en zo meer.*
4. *De uitvoering van het locatieproject.*
5. *Opbrengst: het maken en verspreiden van een concreet resultaat. Het evalueren en afronden met alle betrokkenen met een voorstel voor vervolgactiviteiten.’ (Mulder 2012, 8)*

In de profielschets voor de aan te stellen kunstenaar/theatermaker wordt een groot aantal competenties beschreven. Er worden *functionele en persoonlijke kwaliteiten* verwacht: de kunstenaar kan zelfstandig werken, bezit creatieve en vormgevende kwaliteiten, is veelzijdig, heeft sociale kwaliteiten zoals omgaan met mensen van allerlei soorten en maten, is communicatief sterk zowel naar bewoners als naar de projectleiding, en is geduldig en flexibel. Dat laatste wordt uitgelegd in de zin van ook buiten de reguliere werktijden willen werken, maar ook zich kunnen aanpassen aan de behoeften van de bewoners als blijkt dat zijn/haar eigen plan geen voedingsbodem heeft. (Mulder 2012, 8) KidW stelt op grond van de gevraagde persoonlijke en professionele kwaliteiten, regisseur en theatermaker Marjet Roerink aan als artistiek leider. De regisseur heeft eerder naar tevredenheid participatieve kunstpraktijken ontwikkeld en uitgevoerd in Delft en omstreken en voldoet aan het opgestelde profiel. Het artistieke team wordt door KidW aangevuld met een componist/muzikant en oud-bewoner van de wijk en een Delftse fotografe. Voor de productie wordt een stagiaire van de opleiding CMV⁸⁹ aangesteld.

In januari 2013 gaat het project van start.

II.2 Het proces

De rol en betekenis van de kunstenaar

Na haar aanstelling verricht de kunstenaar de noodzakelijke voorbereidingen voor de participatieve kunstpraktijk. In mei 2013 vindt de kennismaking plaats in de wijk. Voor het proces en het eindresultaat is het noodzakelijk om de wijk in al haar geledingen te leren kennen. Bij de start van de kunstpraktijk stelt de kunstenaar om die reden een werkgroep samen met een aantal bewoners, die een actieve inbreng in de wijk hebben. De kern wordt gevormd door de twee dames die bij de renovatie van de speeltuin en het wijkgebouwtje sleutelfiguren waren.

In de wijk is door gemeentelijke bezuinigingen geen opbouwwerker meer aanwezig die informatie kon delen met de kunstenaar. Om die reden moest de kennis over de wijk op een andere manier worden vergaard.

⁸⁹ CMV is de afkorting van de opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming en is onderdeel van de HBO Opleidingen Gedrag en Maatschappij. www.hbostart.nl/gedrag/cmiv/

Afbeelding 3.12 Verhalen ophalen. Foto: Stichting DelftsPeil 2013

De bijeenkomsten van de werkgroep hebben als doel de geplande wijktoer, de GeerwegTour, inhoudelijk en logistiek vorm te geven. De kunstenaar betreft de bewoners actief bij het proces en geeft hen daarmee een verantwoordelijke rol. Zij bepalen in grote lijnen de inhoud en vorm. Het gaat immers om hún herinneringen, gevoelens van heimwee en nostalgie die zichtbaar en voelbaar zullen worden gemaakt tijdens de wijktoer. De kunstenaar overtuigt de deelnemers ervan dat om die persoonlijke gevoelens op de juiste wijze over te kunnen brengen de wijkbewoners tijdens de tour als gids zullen fungeren voor de geïnteresseerde bezoekers.

De kunstenaar haalt, samen met haar productieassistente, verhalen op bij oude en nieuwe bewoners, jong en oud, over hun ervaringen met het wonen in de wijk, over positieve en minder positieve veranderingen in de wijk en over de contacten in de wijk. Ze hoort interessante anekdotes over markante en bekende bewoners en oud-bewoners. De resultaten geven voldoende aanknopingspunten voor een wijktoer. Uit de verhalen blijkt dat er de afgelopen jaren veel bewoners uit de wijk vertrokken zijn.

Om meer verhalen en foto's op te kunnen halen, wordt met de wijkbewoners besloten om een reünie te organiseren. De organisatie komt in handen van twee actieve vrijwilligers van het nieuwe gebouw in de speeltuin, samen met de kunstenaar en haar productieassistente. Beide vrijwilligers spelen gedurende de gehele kunstpraktijk een belangrijke rol. Zij 'waren ook belangrijk in het activeren van de wijk en sociale cohesie'.⁹⁰

De kunstenaar neemt vanaf het begin het project een open houding aan, waarbij de bewoners centraal staan. Op deze wijze creëert ze een vertrouwensband.

[...] Ik weet wat ik doe. Er hoort dus zeker een bepaalde aanpak bij. Bij ieder project stap ik er heel open in. En dan zet ik, om een metafoer te gebruiken, met breinaalden

⁹⁰ Informatie verkregen uit een telefoongesprek en mailwisseling met Nathalie van der Hak, toenmalig projectleider KidW d.d. 29/06/2016.

steken op. Dan weet ik nog niet wat het wordt, een spreij voor een kinderbedje of bij wijze van spreken een kerstlaars [...] ik weet nog niet welke vorm het krijgt. (k2, persoonlijk interview 2014)

Ze neemt alle verhalen van de Geerweg in zich op en langzamerhand vormt zich een ideeënkader voor de wijktour.⁹¹ De bewoners krijgen de mogelijkheid om feedback te geven op haar voorstellen. De suggesties die worden gegeven, verwerkt ze in een nieuw voorstel. Het uiteindelijke resultaat is daarmee in hoge mate door de bewoners vormgegeven.

[...] De vorm laat ik echt open. Ik dwing nooit mensen in een concept. Ik ga er heel open in en wat er dan gebeurt, is dat ik allemaal cadeautjes krijg. En als je die nou oppakt, en niet aan een dood paard duwt of sjort, maar gewoon goed luistert en kijkt, dan krijg je onderweg naar huis allemaal ideeën. [...] en dan zegt iemand... maar ik wil helemaal niet dat... Dan denk ik oh, dat is het, dat is leuk! [...] Ik hou ervan om uitgedaagd te worden. Ik ben de koningin van de improvisatie. En het lukt me dan altijd om er goed uit te komen. (k2, persoonlijk interview 2014)

Om de vorm van de wijktour te kunnen bepalen, wordt de bewoners gevraagd naar hun culturele belangstelling en interesse. De interesse om een activiteit met theater of een andere kunstvorm te doen blijkt nauwelijks aanwezig. De bewoners geven aan niets te hebben met kunst en er ook niets mee te willen doen. Het hoort niet bij hen, vinden ze.

Door de gesprekken met de bewoners wordt het de kunstenaar en haar productie-assistent duidelijk dat ze, om de kunstpraktijk te laten slagen, de benaming 'kunstproject' moeten laten vallen.

[...] Als we van een aantal gedeeltes van de tour gezegd hadden dat het 'kunst' was, dan denk ik dat ze dat wel hadden gezien als een vorm van kunst. Maar dat interesseerde ze helemaal niets. En dat was denk ik ook wat goed was aan dit project. (os1, persoonlijk interview 2014)

[...] Er was er eigenlijk helemaal geen theater! Een koor, dat nog wel. Wel hadden we de actrices die de bewoners van het gesticht speelden. Ja, dat was het enige stukje. Die mensen hadden ook helemaal geen trek in toneel, ook niet in kunst. Dat zeiden ze ook steeds – we hebben niets met kunst. (k2, persoonlijk interview 2014)

De rol van de kunstenaar tijdens het proces is die van eindverantwoordelijke en het bewaken van de kwaliteit en de vertrekpunten van het artistieke niveau. Met het ar-

⁹¹ De verhalen zijn deels opgetekend, maar niet uitgewerkt. Ook zijn er nog enkele interviews opgenomen, die mogelijk nog te achterhalen zijn. De aansprekende aspecten uit de verhalen zijn als inspiratie gebruikt voor de tour. Informatie verkregen uit een telefoongesprek en mailwisseling met Nathalie van der Hak, toenmalig projectleider KidW d.d. 29/06/2016.

tistische projectteam, dat ze vanuit het VAK heeft meegekregen, voert ze overleg over de artistieke inhoud van het project. Daar komen de nodige initiatieven en acties uit voort, zoals het zanggroepje en de inzet van beeldende en theatrale middelen tijdens de GeerwegTour. In overleg met de projectgroep wordt, met de verhalen van bewoners als leidraad, de invulling van de tour bepaald. Onderweg zijn op diverse plaatsen kleine voorstellingen en presentaties met muziek, film, verhalen, foto's en andere vormen van kunst. Het nieuwe speeltuingebouw vormt het beginpunt van de wijktour.

Het spanningsveld met de bewoners en hun weerstand tegen kunst is door de kunstenaar en haar artistieke projectteam gepareerd met een inzet van artistieke middelen tijdens de op historie en erfgoed gebaseerde wijktour, die door de bewoners niet direct als kunst werd ervaren. Zoals de paar minuten durende performance die herinneringen oproep aan het voormalige 'gekkenhuis' Sint-Joris Gasthuis en het tijdelijk ingerichte atelier met kunstenaar en voormalig wijkbewoner Jaap van der Meer die daar zijn kunstwerken liet zien en erover vertelde.

Afbeelding 3.13 Performance bij voormalige locatie St Joris Gasthuis. Foto: Rina Visser 2013

Mede door de inbreng en de stimulerende houding van de kunstenaar is de 'maandagavondclub' van de Geerwegvrouwen nieuw leven in geblazen, met onder meer een voorzichtige aanzet voor een zanggroepje. Gestimuleerd door de kunstenaar heeft de componist en muzikant van het projectteam uit deze vrouwen het dameskoor 'Geergirls' gevormd. Het blijkt een stimulerende werking te hebben gehad op de vrouwen.

Afbeelding 3.14 De 'Geergirls' in actie. Foto: Laura de Haan 2013

[...] Maar hierdoor ben ik wel meer naar de club gegaan en heb ik met dat project meegedaan. [...], wat ik nooit heb kunnen dromen dat ik in zo'n zanggroepje.... Ja, het was zo vals als de pest [RV het optreden tijdens de Geertour] maar we hebben zo'n plezier gehad...! Ook met oefenen met René. Dat was ook leuk, hartstikke leuk. Ja, dat heeft wel invloed gehad. Ik ben daardoor weer meer in de wereld gekomen. (d3, persoonlijk interview 2014)

Ideeën van bewoners, waarbij een andere professionele inbreng nodig is, honoreert de kunstenaar, door vanuit haar netwerk de juiste professie erbij te betrekken. Het is haar opvatting dat ieder mens uniek is en kwaliteiten heeft die met de juiste benadering en aandacht ontwikkeld kunnen worden.

[...] Ik ben eerst met alle jongeren van de Geerweg gaan praten en uiteindelijk was er een jongen die zei: ik heb mijn hele mobiel vol met teksten staan. Hij was echt de meest

gevaarlijke jongen van de wijk zeg maar, om te zien en gezien zijn achtergrond: 11x met politie in aanraking geweest, en gezeten. En hij zei: ik denk dat ik ook kan rappen, maar ik durf niet. Ik heb hem toegezegd dat ik een hele goede rapper voor hem zou regelen. Ik heb hem namen van rappers gevraagd die voorbeelden zijn voor hem en ben in mijn netwerk een rapper gaan zoeken en die heeft een fantastische tekst met hem gemaakt en dan voelt zo'n jongen: ik word heel erg serieus genomen. Er wordt echt geluisterd naar me, het wordt niet opgedrongen. (k2, persoonlijk interview 2014)

Het menselijke aspect staat centraal in haar werk. Het is haar behoefte om te werken met mensen in een vergeten doelgroep, mensen die niet van nature in de schijnwerpers staan. Het gaat haar om hun empowerment⁹² (k2, persoonlijk interview 2014)

Afbeelding 3.15 Optreden van de rapper. Foto: Laura de Haan 2013

[...] Ik geloof dat ieder mens een bijzonder verhaal heeft en een talent. Ieder mens heeft ergens een kracht en dat is wat ik al van jongs af aan geloof. Daar werk ik mee. [...] Ik geef mensen een spotlight op datgene wat hen bijzonder maakt. En daarmee 'empower' ik mensen. (k2, persoonlijk interview 2014)

⁹² 'Empowerment is bedoeld om de eigen kracht van mensen en de kwaliteit van hun leven te versterken' (Tine Van Regenmortel, hoogleraar Sociaal Werk Universiteit van Antwerpen) www.movisie.nl/artikel/aandacht-empowerment-meer-binding-veilige-samenleving

De kunstenaar is in de loop der jaren het proces, dat de bewoners of deelnemers doormaken in participatieve kunstpraktijken, belangrijker gaan vinden dan het eindresultaat. Het artistieke is voor haar van minder groot belang geworden.

[...] Het artistieke vind ik steeds minder belangrijk. Dat klinkt heel raar, maar voor mij staat nu steeds meer het proces voorop. Het is super meegenomen als dat product natuurlijk ook goed 'staat' en grappig genoeg, als het proces goed is, dan is het product ook goed. (k2, persoonlijk interview 2014)

De relatie kunstenaar en opdrachtgever

De kunstenaar heeft eens in de twee á drie weken overleg met Nathalie van der Hak, de toenmalige projectleider van KidW, die als opdrachtgever fungeert. Tijdens de overleggen worden zaken besproken als de planning, de algehele gang van zaken en eventuele problemen. De opdrachtgever vervult haar rol 'bijna als meewerkend voorvrouw' zoals ze zelf aangeeft.⁹³ Ze geeft aan dat ze de voorkeur geeft aan informeel leiderschap. Dat de wijktoer als vorm voor het eindproduct vast stond is volgens haar geen discussiepunt geweest voor de kunstenaar. De opdrachtgever heeft haar voor de invulling van de participatieve kunstpraktijk *carte blanche* gegeven. Zoals ze, in de rol van opdrachtgever, benadrukt: 'inhoudelijk ga ik niet op de stoel van de kunstenaar zitten'. Wel heeft ze gepoogd de kunstenaar tegen zichzelf in bescherming te nemen, tegen haar 'grenzeloosheid' qua tijdsinvestering in de contacten met wijkbewoners. 'Het is voorgekomen dat ze tot drie uur 's nachts bij een wijkbewoner heeft gezeten voor het bekijken van foto's en het luisteren naar de bijbehorende verhalen.'⁹⁴

De relatie kunstenaar en deelnemers

De kunstenaar betreft de wijkbewoners vanaf de start van de kunstpraktijk direct bij het proces. Ze stelt zich betrokken en open op naar alle wijkbewoners.

[...] En waar ik heel goed in ben, is dat ik totaal over negatieve vooroordelen heen stap. Ik ga voorbij aan problemen tussen mensen onderling. Ik hoor heel vaak: heb je met die persoon een positieve ervaring? Dat is zo'n creep. Maar ik heb dan een hele andere ervaring met die persoon. Ik doe aanspraak op het positieve in ieder mens, dat is het. (k2, persoonlijk interview 2014)

Met haar openheid en haar positieve insteek weet ze de juiste snaar bij de bewoners te treffen.

[...] Ze communiceert op een hele, volgens mij voor iedereen, toegankelijke manier eigenlijk. Ze voelt aan hoe je bent met elkaar. En ze is enthousiast. Achter dat gezicht zat altijd een positief verhaal. (d2, persoonlijk interview 2014)

⁹³ Informatie verkregen uit een telefoongesprek en mailwisseling met Nathalie van der Hak, toenmalig projectleider KidW d.d. 29/06/2016.

⁹⁴ Informatie verkregen uit een telefoongesprek en mailwisseling met Nathalie van der Hak, toenmalig projectleider KidW d.d. 29/06/2016.

[...] En toen we haar zagen, was het wel eerst even aftasten, maar toen was er ook meteen een klik. Meteen! We wilden haar hier houden. Niet alleen ik, allemaal hoor. (d3, persoonlijk interview 2014)

Vanaf het begin legt de kunstenaar de medeverantwoordelijkheid voor de wijktoer bij de bewoners neer. Zij maakt hen duidelijk, dat het hún verhaal van de wijk is en dat zij zelf de gidsen zullen zijn bij de GeerwegTour. Deze aanpak leidt tot een vorm van gelijkwaardigheid tussen kunstenaar en wijkbewoners. Wel blijft het voor alle partijen duidelijk, dat de kunstenaar de artistieke en productionele eindverantwoordelijkheid heeft. Zij stemt regelmatig met de projectgroep en de wijkbewoners af en staat open voor nieuwe suggesties en ideeën. Het betekent dat ze niet vasthoudt aan de traditionele vorm van een theatervoorstelling.

[...] De vorm is niet meer een traditionele voorstelling. Ik zie wel wat het wordt. Ik merk dat ik steeds meer feeling krijg voor hoe je zoiets kan opbouwen. Ik houd me nu ook bezig met tentoonstellingen en fototentoonstellingen. Ik kom steeds meer disciplines tegen. Het is eigenlijk een vorm van totaaltheater. Ik heb er steeds meer kaas van gegeten. (k2, persoonlijk interview 2014)

De definitieve invulling van de programmaonderdelen komt tot ieders tevredenheid tot stand. De GeerwegTour vindt plaats op 12 oktober 2013. Vanwege de grote belangstelling worden op die dag in totaal vijf Tours aangeboden.

Afbeelding 3.16 Fotobord GeerwegTour. Foto: Rina Visser 2013

II.3 De samenwerking

De rol en betekenis van de kunstenaar

De kunstenaar is zich vanaf het begin bewust van de relaties, die zij moet opbouwen en onderhouden om het proces goed te laten verlopen. Zowel met de wijkbewoners, die niet of nauwelijks ervaringen hebben met of geïnteresseerd zijn in kunst, met de opdrachtgever, als met het projectteam en de betrokken professionals uit andere domeinen. Door haar open houding, enthousiasme en empathisch vermogen blijkt ze in staat deze relaties vorm te geven en te onderhouden.

[...] Ik vond Marjet een heel bijzonder mens. Ze heeft het toch in een hele korte tijd het bijna onmogelijke voor elkaar gekregen om hier in de wijk binnen te komen en geaccepteerd te worden zoals ze is. Dat is voor haar leuk om te horen, maar vooral leuk voor ons om te voelen. Ze stal meteen ons hart. Dat heb ik bij meer mensen gemerkt, zoals bij mijn zus maar ook anderen. Wat een wereldwijf. (d2, persoonlijk interview 2014)

De kunstenaar ervaart dat haar werkwijze en houding stimulerend werkt bij de wijkbewoners.

[...] Ze vonden mij aardig en leuk. Ze hebben het voor mij gedaan! Een van die deelnemers zei: over vijftig jaar praten we hier nog over! Wij zijn in de hoofdrol! Geerweg die altijd verdoemd is! (k2, persoonlijk interview 2014)

Kunstenaar en opdrachtgever

Met de opdrachtgever, de projectleider van KidW, is de samenwerking op afstand. De kunstenaar heeft na het verlenen van de opdracht op hoofdlijnen carte blanche gekregen voor de invulling van de kunstpraktijk. Met regelmaat wordt de opdrachtgever geïnformeerd over de stand van zaken en worden knelpunten besproken.

De kunstenaar en het projectteam

Het samenwerken met andere professionals in een participatieve kunstpraktijk vindt de kunstenaar belangrijk. Het hoort bij haar aanpak. Om goed te kunnen functioneren met een team is het cruciaal voor haar om daarin zelf de keuze te kunnen bepalen op grond van een gedeelde visie en uitgangspunten. Dat is voor haar een voorwaarde voor een goede samenwerking. Bij 'Groeten van Geerweg' had de kunstenaar geen keuze en kreeg ze een muzikant/componist en een fotograaf aangewezen als artistiek projectteam. Ze ervaart al vrij snel dat de samenwerking met muzikant niet harmonieus verloopt wat het proces niet ten goede komt. Op een positieve en informele wijze gaat ze het gesprek aan met de muzikant/componist.

[...] Dat is het leuke van ervaring opdoen! Ik voel nu heel veel dingen aankomen. Ik weet ook dat ik meteen voelde dat er met de muzikman iets mis was in relatie tot die groep

Geerweggers. Ik zag het aan die vrouwen. [...] Maar ik moest het juiste moment vinden. Hij was mijn collega en we moesten verder. Hoe doe je dat? Laat ik eerst koffie gaan drinken met hem. Toen heb ik heel bewust zitten vissen. Ik kwam erachter dat hij die klus had willen hebben en dat hij zich gepasseerd heeft gevoeld dat hij die regie niet kreeg. Toen wist ik ok! Dan loop ik hier heel anders rond! Je krijgt dus steeds meer voelsprietten voor al die dingen die meespelen. (k2, persoonlijk interview 2014)

De kunstenaar heeft door ervaring geleerd dat het voor een goede samenwerking voor haar van belang is om met een team te werken dat met haar op één lijn zit. Het toegevoegde krijgen van een projectteam dat onbekend voor haar is, belemmert haar in haar werk. De opdrachtgever benadrukt na evaluatie met de kunstenaar, dat het de grootste les van deze kunstpraktijk is geweest dat de kunstenaar niet zelf haar team heeft kunnen samenstellen. 'De kunstenaar staat centraal en moet daar zelf de belangrijkste stem in hebben.'⁹⁵ Ook de kunstenaar heeft hiervan geleerd.

[...] Ik geloof in de mensen die ik ondertussen om me heen verzameld heb, met talent op het gebied van muziek, tekst, dans, fotografie, noem maar op. Sinds kort stel ik daarom mijn eigen team samen. Ik kreeg bij projecten meestal een team toegewezen. Dan kon het al snel gebeuren dat ik voelde dat degene die bijvoorbeeld voor mij de communicatie moest doen, mij niet begreep. Ik werkte met zo'n projectgroep omdat ik dacht het moest. Maar nu zeg ik bij aanvang van een project dat ik het alleen doe als ik mijn eigen mensen erbij mag vragen. (k2, persoonlijk interview 2014)

Binnen de projectgroep wordt de professionaliteit van de kunstenaar gewaardeerd en wordt ze als autoriteit aanvaard.

[...] Verwonderen en openstaan, dat heb ik wel van Marjet geleerd. En dat alles wel goed is. Ik bedoel, bij Geerweg heb ik met de grootste criminelen gezeten. Ja letterlijk en constateerde bij mezelf, dat ik wel op dezelfde manier reageer als Marjet. We konden ons verwonderen over wat er gebeurde, maar we vonden het wel ok. (os1, persoonlijk interview 2014)

[...] Waar Marjet vooral goed in is, dat is, wat ik maar even noem, het 'toepassen' van mensen [...] van een van de oud-bewoners heeft ze een film gemaakt. Ze weet, en dat vind ik wel heel slim, dat als ze hem in levenden lijve had neergezet, dan was dat veel minder indrukwekkend geweest. Hij had prima een verhaal kunnen vertellen vanuit zijn scootmobiel. Maar die vorm maakt het dan heel goed. En ze weet ook welk verhaal er verteld moet worden. (os1, persoonlijk interview 2014)

⁹⁵ Informatie verkregen uit een telefoongesprek en mailwisseling met Nathalie van der Hak, toenmalig projectleider KidW d.d. 29/06/2016.

Kunstenaar en deelnemers

De kunstenaar blijkt sociaal en communicatief zeer vaardig. De bewoners waarderen het gemak waarmee ze met haar kunnen communiceren. Ze kan goed luisteren en aanvoelen wanneer er spanningen of probleemsituaties zijn. Ze heeft een goed ontwikkeld empathisch vermogen. Het stelt haar in staat gebruik te maken van de dialoog op momenten dat de kwaliteit van de voortgang en van het product in het geding zijn.

[...] Marjet heeft ons veel invloed gegeven op het proces en eindresultaat van het project. Dat komt ook door haar instelling, ze is heel gemakkelijk. [...] Tegen haar kon je gemakkelijk wat zeggen. Er stond geen muur tussen ons, en als er geen muur zit, dan kan je gemakkelijk communiceren. Dat ligt ook aan haar kwaliteit, dat ze heel gemakkelijk is. Dat kun je natuurlijk niet zo weergeven, dat moet je voelen. (d2, persoonlijk interview 2014)

Deze wijze van communiceren en samenwerken werkt stimulerend voor de wijkbewoners. Ze worden uitgedaagd om zelf initiatief te ondernemen en krijgen het vertrouwen van de kunstenaar. Ze maakt hen duidelijk dat het bij de GeerwegTour om hun eigen verhaal als wijkbewoners gaat en dat ze om die reden zelf de inhoud bepalen en ook zelf het verhaal zullen vertellen.

[...] Dat heb ik ze allemaal verteld: de Geerweggers zijn in de hoofdrol. Zij spelen de hoofdrol en zij bepalen. (k2, persoonlijk interview 2014)

De bewoners voelen zich betrokken en gestimuleerd door de kunstenaar. Met elkaar nemen ze initiatieven om die zaken die in de wijk verdwenen of verwaarloosd zijn weer op te pakken en nieuw leven in te blazen. Verhalen uit het verleden worden weer tot leven gewekt in het heden en worden waard bevonden om door te vertellen aan de nieuwe generatie wijkbewoners en aan buitenstaanders.

[...] Ze heeft ons gestimuleerd om weer dingen te gaan doen! Het was gewoon doodgebloed hier! Nou dat zie je wel, op die foto van het vissen, die met Sinterklaas in het oude gebouw, we deden bingo... dat is allemaal weer terug! (d3, persoonlijk interview 2014)

[...] Wij hebben allemaal wat aangedragen natuurlijk! Ja, ze vond het fantastisch! Want ik heb natuurlijk in dat winkeltje (RV een slagerij aan de Verwersdijk) gestaan en er moest natuurlijk ook een winkel in de tour. En toen ben ik naar Van Dam gegaan en die heeft zijn winkel nog een dag opengedaan, want die oude winkel was er niet meer... en Netty, mijn oud-collega was er ook. Die had ik opgespoord en na 47 jaar heb ik haar weer ontmoet. (d3, persoonlijk interview 2014)

Afbeelding 3.17 De Geerwegtour met rondleider. Foto: Rina Visser 2013

De bewoners ontwikkelen gedurende de loop van het project het gevoel dat zij, weliswaar onder leiding van de kunstenaar, het gehele proces en het eindresultaat zelf bepalen. Ze nemen als het ware het eigenaarschap over en delen de verantwoordelijkheid met de kunstenaar.

[...] Bij Geerweg had ik Sanne, CMV-stagiaire, als mijn rechterhand. We hebben zo vaak samen in de bosjes gestaan: wat hebben we nou weer meegemaakt. Wat is dit nu weer? Een paar maanden later besefte Sanne pas wat we allemaal bij de mensen hebben bereikt. Zij hadden het gevoel, dat zij het zelf allemaal bedacht hadden. Wij hebben 100% van hen gemaakt. (k2, persoonlijk interview 2014)

Door haar open en communicatieve aanpak is het voor de kunstenaar gemakkelijk om ook haar professionele deskundigheid en autoriteit op overtuigende wijze in te zetten.

[...] Als iemand het niks vindt wat ik voorstel, dan ga ik dat uitleggen, en ik krijg altijd wel mijn zin omdat ik uit ervaring spreek. Ik word dus wel als autoriteit gezien. (k2, persoonlijk interview 2014)

De deelnemers waarderen haar professionaliteit en leren van haar ervaring en deskundigheid.

[...] Wat ik van haar geleerd heb, is het stapsgewijs opbouwen van een plan. Ja, ik loop nogal eens vijf straten verder en zij zegt dan nee, we doen het eerst zo, en dan zo. [...] Dat is wel iets dat je meekrijgt. Dat iemand je zegt, iemand die je kent, dat je beter af en toe het gas terug kan nemen en dat het verhaal dan anders wordt. (d2, persoonlijk interview 2014)

De bewoners zijn gecharmeerd van de kunstenaar. Ze waarderen haar openheid en luistervaardigheid. Het feit dat ze hun verhaal kwijt kunnen, dat ze begrepen worden, heeft als resultaat dat ze zich als vanzelfsprekend gaan inzetten voor het project.

[...] Mensen doen dingen voor haar. Dat is bij Geerweg heel duidelijk. Die gingen gewoon dingen voor haar doen uit loyaliteit omdat ze hun verhaal had aangehoord. Omdat ze het belangrijk vonden dat ze er was. Dus mensen zetten wel graag hun kwaliteiten in voor Marjet. (o51, persoonlijk interview 2014)

[...] Nogmaals, door haar enthousiasme word je ook fanatieker. Nou ben ik helemaal niet fanatiek, ben nergens fanatiek in geweest, in niks. Maar dan word je wel meegetrokken. Je had ook het gevoel dat je begrepen werd. Dat ze snapte waar het om ging. (d2, persoonlijk interview 2014)

De deelnemers worden door de kunstenaar onbewust een andere wereld binnen gevoerd, namelijk die van de kunsten, en specifiek van de theaterwereld. Dat betekent, dat ze te maken krijgen met andere structuren, en een andere 'taal' die gesproken wordt. Dat kan soms verwarring opleveren bij het maken en uitwerken van afspraken.

[...] En ik moet wel zeggen dat de wijkbewoners, achteraf gezien, heel lang totaal niet door hadden wat een tour was bijvoorbeeld! Dus we vertelden ze – jij bent de gids van de tour of jij zit op de helft van de tour en legden dat wel uit, maar deze bewoners spreken een hele ander taal. Maar daar heb ik ze niet te lang mee vermoeid. Ik heb gezegd: jij moet je focussen op wat jij moet doen in die tour. Maar wel dat we naar elkaar keken. Ik vertelde ook wat ik met de anderen deed. Dus ik neem ze wel helemaal mee in de ideeën! (k2, persoonlijk interview 2014)

De kunstenaar neemt de wijkbewoners zo goed mogelijk mee in haar opvattingen en ideeën. Theater is voor haar een middel dat de 'echtheid' van datgene wat getoond

wordt, moet ondersteunen. Ze maakt ook bewust de keuze, om deelnemers zelf met hun verhalen voor het voetlicht te brengen en niet de verhalen na te laten spelen door acteurs.

[...] Voor mij is theater een middel! En ik werk wel aan alles wat met theater te maken heeft: de technieken, ik gebruik al het gereedschap: versta ik je wel, hoe sta je erbij, de hele mise en scene, choreografie, alles! Maar niet omdat het gekunsteld was, maar omdat het echt moest zijn. (k2, persoonlijk interview 2014)

De samenwerking wordt door zowel de kunstenaar als de wijkbewoners niet als moeilijk of problematisch ervaren.

De kunstenaar geeft daarbij wel aan dat ze onverwachte situaties soms als lastig heeft ervaren.

[...] Nee, ik vind het helemaal niet lastig om met deelnemers samen te werken. Ik vind het moeilijk om het niet te doen. Natuurlijk is het weleens lastig, als iemand gaat twijfelen of niet durft. De Geerweg vrouwen gingen voor hun optreden in de GeerwegTour alcohol drinken voordat ze gingen zingen en de mannen lieten carbid ontploffen. Dat is lastig, maar ja, dat was een verrassing voor mij! Ze zeiden: als we dat niet doen, dan zijn we onszelf niet. We moeten iets doen wat jij niet weet. We doen alles al voor jou. (k2, persoonlijk interview 2014)

Een van de wijkbewoners benoemt concreet een van de kwaliteiten van de kunstenaar in de samenwerking.

[...] Of ik samenwerken met Marjet lastig vond? Nee, totaal niet! Het ging zoals het ging. Nee, ik heb geen clash meegemaakt, maar dat komt ook omdat zij de angel uit de discussie kan halen. Ze doet dat wel op een relaxte manier. Niet iedereen kan dat. (d2, persoonlijk interview 2014)

Door de gesprekken en de persoonlijke verhalen en anekdotes over de wijk en de wijkbewoners, komen situaties naar voren met diepgewortelde problemen. De openheid en de veilige sfeer die de kunstenaar creëert, moedigt bewoners aan om zelf met voorstellen te komen om deze onderlinge problemen op te lossen.

[...] Ik denk dat een paar dingen echt geheeld zijn gedurende het proces. [...] De speeltuin was vroeger van een man die er heel streng op was. Hij is weggewerkt uit de speeltuin door bewoners die indertijd als kind door hem bestraft zijn. Het grappige was dat juist een van de mannen met de meeste tattoos en meest gevaarlijke uitstraling, op een dag aan mij vroeg of ik hem er al bij betrokken had. Ik had van iedereen te horen gekregen dat ik dat niet moest doen. Ik zei: Maar je hebt gelijk: hij hoort in het verhaal! Toen zeiden ze ineens dat ze naar hem toe zouden gaan en hem uitnodigen. [...] We zat-

en met elkaar in de speeltuin en ineens gaat het hek open. Hij komt binnen met zijn driewieler. [...] Hij wilde het gebouwtje in voor een koffie en toen stond daar de nieuwe beheerder voor de deur, die hem als kind had meegemaakt en zei: vijftig cent. Ze moest haar gram nog even halen. Sommigen vonden het heel pijnlijk maar ik vond het mooi. Een soort verwerking. (k2, persoonlijk interview 2014)

Terugblikkend op het samenwerkingsproces is de kunstenaar overtuigd van de sociale opbrengst van 'Groeten van Geerweg'.

[...] Wat het project teweeg heeft gebracht? Zelfvertrouwen en cohesie! Samen!! (k2, persoonlijk interview 2014)

De geïnterviewde deelnemers geven aan dat ze, door de samenwerking met de kunstenaar persoonlijke kwaliteiten hebben ontwikkeld. Ook benadrukken ze dat de cohesie in de buurt versterkt is.

[...] Dus dat heeft mij zeker anders leren kijken en anders leren denken. (d2, persoonlijk interview 2015)

[...] Ja, het heeft de saamhorigheid in de buurt een boost gegeven. Dat komt eigenlijk door al deze dingen. Want iedereen vond het ook leuk! En kunst kan hartstikke... maar niet alle kunst vind ik leuk.... (d2, persoonlijk interview 2014)

Door de nadruk op het proces en de sociale aspecten in de kunstpraktijk zien de wijkbewoners de kunstenaar niet als een echte kunstenaar, maar meer als een sociaal werker.

[...] Het heet wel Kunst in de Wijk, maar ik zie wat Marjet doet niet als kunst en ik zie haar ook niet als kunstenaar. Gewoon, als iemand die heel sociaal iets op poten heeft gezet, maar niet echt als kunstenaar. (d2, persoonlijk interview 2014)

Na afloop is er geen evaluatie geweest met de wijkbewonerswerkgroep van de GeerwegTour. De evaluatie van de kunstpraktijk heeft zich beperkt tot de artistieke projectgroep, de kunstenaar en de opdrachtgever, de projectleider van KidW. Met de wijk zijn daarna nog oppervlakkige contacten geweest. Via andere kanalen worden nog reacties en resultaten vernomen die verband houden met de tour.

[...] We zijn wel terug geweest (RV in de wijk), maar we zijn er niet bewust voor gaan zitten, meer tussen neus en lippen door. Een vriendin die bij de Tour was, zei, 'die Tour die jullie gedaan hebben, daar hebben ze het nog steeds over – het is heel waardevol voor hen geweest. 'Het heeft veel kracht gegeven. Ja, dat is heel mooi.' (o51, persoonlijk interview 2014)

[...] Wat ik heel goed vind is dat ik afgelopen zomer (RV een jaar na de Tour) aan de rand van de wijk een groot spandoek zag met de titel 'Zomerfeesten'. Toen dacht ik: ze zijn ineens zelf dingen aan het organiseren. Ze deden dat altijd intern met briefjes – nu hing er een groot spandoek op het Koningsplein richting de grote huizen. Dat vond ik leuk om te zien. Volgens mij is dat wat eraan over is gebleven. Ze voelen zich nu sterk als groep en kunnen daarom gemakkelijker de overstap maken naar de andere groep, de rijkere buurt. Daarvoor voelden ze zich een buitenbeentje. Er is dus sprake van bonding en bridging! (o51, persoonlijk interview 2014)

[...] En zij heeft ook door dat soort kleine dingetjes, door het verhaal, oud en jong verbonden, ook hier wordt gedronken, drugs gebruikt, gevochten door jonge jongens van een jaar of achttien... op een hele normale manier net zoals alle jongeren in Nederland, maar nu waren de jongeren effe een met de ouderen. Het heeft de saamhorigheid een boost gegeven. Dat komt eigenlijk door al deze activiteiten. Want iedereen vond het ook leuk. (d2, persoonlijk interview 2014)

In de Eindrapportage 2013 van KidW worden de opbrengsten van 'Groeten van Geerweg' beschreven.

De theatrale tour door de wijk heeft bijgedragen aan het zichtbaar, voelbaar, beleefbaar maken van de identiteit van de buurt; het versterken van de verborgen trots op de buurt; het delen van deze trots met derden. Als verdere opbrengsten worden aangegeven: heeft de verbinding met de bewoners van de historische binnenstad versterkt; nieuwe samenwerkingen tussen bewoners onderling zijn ontstaan; de relatie tussen ouderen en jongeren is versterkt evenals de samenwerking tussen wijkbewoners en wijkprofessionals is versterkt, talenten ontdekken en er uiting aan geven. Als een blijvende opbrengst wordt de muurschildering genoemd die door een kunstenaar met de bewoners is gemaakt en die voor gedeelde verhalen staat. (Eindrapportage Kunst in de Wijken 2013)⁹⁶

II.4 Samenvatting

De participatieve kunstpraktijk 'Groeten van Geerweg' is ontwikkeld om Geerweg, een Delftse volkswijk, uit haar sociaal isolement te halen en de verminderde sociale cohesie te versterken. KidW heeft in de wijk een vooronderzoek gedaan waarna een projectplan is opgesteld waarin een theatrale buurtwandeling als product is vastgelegd. Als kunstenaar wordt theaterregisseur Roerink aangesteld. Gezien de context, een volkswijk met een verminderde sociale cohesie en met een dreigend sociaal isolement, blijkt dat een goede keus. Mensen en verhalen zijn de ingrediënten van de werkwijze van de

⁹⁶ De muurschildering is in overleg met wijkbewoners gemaakt door de Rotterdamse graffitikunstenaar Arend Maatkamp. Er zijn vijf wijkiconen gekozen, gebaseerd op de opgehaalde verhalen uit de wijk. Er is o.a. gekozen voor een klein rood invalidenwagentje en voor de bekende wijkbewoner Jan met zijn hond. De schildering heeft bijgedragen aan het zelfbeeld en zelfvertrouwen van de wijkbewoners, aldus de toenmalige projectleider Nathalie van der Hak.

kunstenaar. Zij is in staat om op een open en empathische manier te communiceren en processen in gang te zetten. Met de wijkbewoners is er vanaf het eerste contact een zeer goede verstandhouding. Ze voelen zich gehoord en zijn enthousiast om met haar samen te werken. Aangezien bewoners aangeven 'niets' met kunst te hebben en daar ook niets mee te willen, zet de kunstenaar theater en andere vormen van kunst op een zodanige laagdrempelige manier in de wijktoer in, dat de wijkbewoners het niet als kunst ervaren. De deelnemers worden door de kunstenaar gezien als medeverantwoordelijk voor de samenstelling en de presentatie van de wijktoer. Het doel is om de wijkbewoners te stimuleren om met activiteiten hun wijk nieuw leven in te blazen om op deze wijze de onderlinge verbondenheid te bevorderen en het sociaal isolement weg te nemen. De wijkbewoners moeten weer trots zijn op hun wijk en dat uitdragen aan elkaar en burgers buiten de wijk. Het procesmatig werken met mensen is voor de kunstenaar belangrijker dan de artistieke waarde van het eindproduct. Haar doel is empowerment te bewerkstelligen bij de wijkbewoners waarbij kunst en cultuur als middel wordt ingezet. Het samenwerkingsproces wordt gekenmerkt door het werken in co-creatie en de inzet van de persoonlijke kwaliteiten van de deelnemers bij de ontwikkeling en de presentatie van de wijktoer. Deze aanpak heeft een versterkende uitwerking op de zelfstandigheid en de eigenwaarde van bewoners. Door de procesmatige aanpak en de nadruk op de gezamenlijke inzet voor de wijk, zien de wijkbewoners de kunstenaar niet zozeer als kunstenaar maar meer als een sociaal werker. Deze zienswijze houdt mede verband met de beslissing van de kunstenaar om in contacten met de wijkbewoners het woord 'kunst' niet meer te gebruiken.

Bewoners geven na afloop van 'Groeten van Geerweg' aan dat de onderlinge samenhang in de wijk verbeterd is. Door de gezamenlijke inzet bij de ontwikkeling en de uitvoering van de GeerwegTour voelen ze zich meer verbonden met elkaar en met de wijk, wat onder andere blijkt uit de toenadering tussen jong en oud en de initiatieven die genomen worden. De contacten met de aangrenzende 'rijke' wijk zijn verbeterd wat onder meer duidelijk wordt uit de naar buiten gerichte communicatie voor het zomerfeest van de Geerweg. Ook blijkt het zelfvertrouwen van individuele deelnemers toegenomen te zijn.

Het grootste leerpunt voor zowel opdrachtgever als kunstenaar blijkt de samenstelling van het artistieke team te zijn geweest, dat bij 'Groeten van Geerweg' zonder inbreng van de kunstenaar aan de kunstpraktijk is toegevoegd. Vanwege de belemmerende werking die daarbij optrad zijn zowel de opdrachtgever als kunstenaar overtuigd van het feit dat het bij deze kunstpraktijken en voorwaarde moet zijn dat de kunstenaar zijn eigen projectteam mag samenstellen.

III 'Noorderling' Participatieve kunstpraktijk in Leiden Noord 2014-2015

Kunstenaars: PS |Theater

De Kooi is één grote familie. Als je erbij hoort tenminste.....
Tegeltjeswijsheid van een bewoner van Leiden Noord, 2015

Afbeelding 3.18 Tegels gemaakt tijdens muziektheatertour 'Noorderling'. Foto: Rina Visser 2015

III.1 De context

Politiek en sociaal engagement

In Leiden Noord wordt in de periode 2014–2019⁹⁷ een groot deel van de wijk afgebroken en nieuwbouw gerealiseerd van ruim vierhonderd woningen. De wijk zal een mix worden van oude en van nieuwe bewoners. Door de bouw van onder andere veel appartementen zullen andere doelgroepen worden binnengehaald. De huidige bewoners zullen zowel fysiek als emotioneel last ondervinden van het gehele bouwproces. Het hart van de wijk zal immers verdwijnen. Om een positieve impuls aan de wijk in transitie te geven, organiseert bouwbedrijf Heijmans met het Cultuurfonds Leiden in 2013 het festival Noorderliefde. De inzet van kunst en cultuur in het vernieuwings- en veranderingsproces van dit gebied wordt gebruikt om zowel de oude als de nieuwe bewoners te laten ervaren dat kunst- en cultuurprojecten een maatschappelijke rol spelen in Leiden.

Als Michaël Roumen, de voormalige cultuurmakelaar van het Cultuurfonds Leiden⁹⁸ van de bouwplannen verneemt ziet hij kansen voor de Leidse cultuurmakers. Hij benadert Heijmans met de vraag: *Hoe ga je dit aanpakken? Ga je net als je concurrenten glossy magazines drukken of ben je geïnteresseerd in een spannende samenwerking met de cultuursector?* (Roumen, persoonlijk interview 2015)

⁹⁷ www.heijmans.nl/nl/projecten/het-plein-van-leiden/ gezien 2 mei 2016

⁹⁸ Michael Roumen was tot begin 2016 directeur en cultuurmakelaar van het Cultuurfonds Leiden.